

Világok transzcendentális logikái. Alain Badiou objektív fenomenológiája

Czétány György
PhD, óraadó tanár (TKBF),
czetany.gyorgy@gmail.com

DOI: <https://doi.org/10.54310/Elpis.2024.1.5>

A tanulmány Alain Badiou második főművében, a 2006-os *Világok logikáiban* ismertetett „objektív fenomenológiai” elméletét foglalja össze. A koncepció a világok immanens transzcendentális logikáinak kifejtésén keresztül értelmezi újra többek között az esemény és a szubjektum fogalmát. A teóriát az teszi egyedivé, hogy a „transzcendentális” fogalma sem Istenhez, sem a szubjektumhoz nem kapcsolódik, egyedül a világhoz. Ahogy a példák mutatják, a fenomenológiai leírások elsősorban politikai szituációkkal foglalkoznak. Mivel az elmélet sok tekintetben összehasonlítható Gilles Deleuze transzcendentális empirizmusával, a tanulmány időről időre reflektál a két koncepció közötti különbségekre, ami segítséget nyújthat a *Világok logikáinak* megértésben.

Kulcsszavak: Badiou, világ, esemény, szubjektum, transzcendentális logika, objektív fenomenológia, Deleuze

Transcendental Logics of Worlds. Alain Badiou's Objective Phenomenology

The study sums up Alain Badiou's "objective phenomenological" theory of his second magnum opus, the *Logics of Worlds*, published in 2006. By explicating the immanent transcendental logics of worlds, the theory reinterprets, among other things, the concepts of event and subject. What makes the theory unique, is the fact that the concept of "transcendental" is not associated with God, nor with the subject, but merely with the world. As shown in the examples, the phenomenological descriptions deal mainly with political situations. Since in many ways, the theory can be compared with Gilles Deleuze's transcendental empiricism, from time to time, the study reflects on the differences between the two theories, which may help understand the *Logics of Worlds*.

Key Words: Badiou, World, Event, Subject, Transcendental Logic, Objective Phenomenology, Deleuze

Alain Badiou a *Lét és esemény* második kötetében, a 2006-ban kiadott *Világok logikáiban* kifejtett elméletét „objektív fenomenológiának” nevezi. Az első kötethez hasonlóan az elmélet ez esetben is hangsúlyosan politikai élel bír. Badiou filozófiája a lét igazságát kifejező esemény megjelenését leíró filozófia. Mindkét kötet matematikai formalizmuson alapul: az első egy matematikai ontológiát, a második a transzcendentális rend matematikáját fejt ki. Míg az első kötet az esemény megjelenésének ontológiai-halmazelméleti megközelítése, a második a problémát a megjelenés transzcendentális logikája, egy „objektív transzcendentális fenomenológia” felől közelíti meg. Ontológia és transzcendentális logika tehát két különböző megközelítés. Az utóbbi esetben a világ olyan transzcendentális konstitúciójáról van szó, amely nem feltételez se szubjektumot, sem Istent – amely tehát a világban immanens. Ennyiben Badiou filozófiája kortársa, Deleuze transzcendentális empirizmusához közel álló elméletet sugall. Épp ezért válik fontossá Badiou megértése tekintetében a kettejük közötti alapvető különbségek hangsúlyozása.

Mindezek okán a tanulmány a *Világok logikáiban* kifejtett elméletet kétirányú komparatív eljárással közelíti meg: egyrészt a *Lét és esemény* első kötetében kifejtett ontológiával veti össze, másrészt pedig azt az intenzív kapcsolatot deríti fel, amelyben Badiou teóriája Deleuze gondolkodásával áll.¹ Deleuze esetében a *Különbség és ismétlésben* kifejtett transzcendentális empirizmus jelenti az összehasonlítás alapját. A badiou-i elmélet megértését a szerző által alkalmazott politikatörténeti példák segítik. Politikai élelénél fogva elmondhatjuk, hogy a *Világok logikái* fenomenológia és politika összekapcsolásának egy lehetőségét kínálja fel.

Lét és esemény

Ahhoz, hogy megértsük a második kötetben leírt transzcendentális logikát, röviden össze kell foglalnunk az ontológiát kifejtő első kötet legfontosabb állításait. A rövidség kedvéért a következő összefoglalásban a halmazelméleti formalizálástól eltekintek és a „fogalmi meditációkra” koncentrálok.

Az ontológia tárgya – skolasztikus eredetének megfelelően – a lét mint lét. A badiou-i ontológia kiindulópontja az, hogy a lét mint lét inkonzisztens sokaság (*multiplicité*). A léthez a megjelenésen keresztül férünk hozzá. Az inkonzisztens sokaság valamiképp megjelenik (*se présente*), és ezt a megjelenést elgondolhatjuk: a megjelenés is megjelenik. Nem csak a fenomenológia, hanem az ontológia is a lét megjelenését problematizálja, ám az utóbbi a létből mint létből kiindulva. Az inkonzisztens sokaság tiszta megjelenése olyan megjelenés, mely ugyanabban a pillanatban el is tűnik, mivel nincs konzisztenciája,

¹ Fogalmi viszonyukról lesz tehát szó. Személye konfrontációjuk történetéről lásd: Lecercle 2010, 6–9; Roffe 2012, 1–4.

azaz struktúrája, amely létét megszilárdíthatná. A lét strukturált megjelenése azt jelenti, hogy a lét inkonzisztens sokasága konzisztens sokaságként jelenik meg. A konzisztens sokaság struktúrával rendelkező sokaság, egységek sokasága, illetve „számos-egyek” sokasága, mely az egynek számolás művelete által áll elő: „a disznók, a csillagok, az istenek...”. Ezzel szemben az inkonzisztens sokaság nem egységek sokasága, hanem egységek nélküli sokaság; olyan sokaság, amely megelőzi az egyet – megelőzi elemei egynek számolását. Az inkonzisztens sokaság az egynek számolásból kivont tiszta sokaság, melynek minden eleme szintén sokaság, és így tovább. Minden sokaság sokaságok sokasága. Az ontológia inkonzisztens sokaságok elmélete, melyeket semmilyen egység, semmilyen szintézis nem fog egybe – sem Isten, sem a transzcendentális szubjektum szintézise. A lét nem egy; skolasztikus értelemben a két fogalom nem felcserélhető.²

Ez elvezet Badiou és Deleuze filozófiájának első közös pontjához. Ahogy Deleuze esetében, Badiou-nál is megelőzi a sokaság az egységet. Badiou egy helyen úgy fogalmaz, Deleuze megértette, hogy „egy kortárs metafizika szükségszerűen sokaságok elmélete és szingularitások befogása”.³ A sokaságból kiindulva mindkét filozófus a reprezentáció kritikáját nyújtja: a gondolkodás nem a reprezentált tárgyra kell irányuljon. Mi több, a túllépésben és az univok léthez (a lét egyetlen értelméhez) való eljutásban mindkettőjüknél alapvető jelentőségű a „kivonás” művelete, bár Deleuze az *extraire*, Badiou a *soustraire* kifejezést használja a művelet megnevezésére. Deleuze kivonja (*extraire*) a különbséget, a virtuális tárgyat az aktuálisból. Badiou kivonja (*soustraire*) a tiszta sokaságot az egynek-számolásból. Ebből eltérő útjuk is láthatóvá válik: a kivonás által Deleuze a különbség ismétléséhez, Badiou a léthez mint léthez jut el; Deleuze a virtuális, Badiou az aktuális létben talál rá a tiszta sokaságra. Ezáltal a reprezentáció kritikájának is más lesz az alapja. Sem a virtuális sokaság, sem az inkonzisztens sokaság nem reprezentálható. Épp a reprezentáció teremti meg nemlétük illúzióját. Deleuze-nél a reprezentáció mint extenzitás fedi el az őt teremtő intenzitást, Badiou-nál a reprezentáció mint konzisztens sokaság rejt magában az inkonzisztens sokaságot.⁴

A sokaság egynek számolása Badiou esetében nem az inkonzisztens sokaság összegyűjtése, egyként való meghatározása, hanem egy konzisztens, törvény által strukturált, tudás által megkülönböztetett és minősített sokaság előállása. Az egynek számolás által előálló konzisztens sokaság eredmény. A felismerhető sokaság számos-egyből álló sokaság (a csillagok stb.), ami nem az eredendő inkonzisztens sokaság. Bármeddig folytatjuk a számolást, mindig az elemek egynek-számolásáról van szó, tehát a tiszta sokaság ezáltal nem jelenhet meg. A megjelenés elemei egy konzisztens sokaság egységei. Minden megjelenés az egynek számolás törvénye alatt áll. Ugyanakkor ugyanez a megjelenés létében, elemei egynek-számolását megelőzően inkonzisztens sokaság.⁵

2 Badiou 2021, 30–36; Ling 2010, 49–50.

3 Badiou 2000, 196; Hallward 2003, 175.

4 Hallward 2003, 179–180.

5 Badiou 2021, 31.

Minden megjelenő sokaság egy helyzetet alkot. A helyzet tehát egy sokaság strukturált megjelenése, az inkonzisztens sokaság konzisztens sokaságként való megjelenése. A helyzetben csak az jelenik meg, ami a helyzet elemeként meg van számolva. Például az állam által megszámlolt sokaságai egy társadalmi helyzetnek: az állampolgárok, a választók, a munkavállalók stb. A helyzetben áll elő az a látszat, hogy az egy megelőzi a sokaságot, hogy végső soron csak az egy van, a tiszta sokaság nincs.⁶ Az esemény az az adott helyzetben történő újdonság, amelyet a helyzet struktúrája nem képes egynek számolni. Ez lehet egy szerelem kezdete, egy tudományos felfedezés, egy művészeti alkotás, vagy akár egy politikai forradalom. Az esemény újdonsága minden esetben egy meglévő helyzetet feltételez, vagyis egy helyet, ahol megtörténik. Ugyanakkor az esemény nem következhet a helyzetből, mivel az eseményt alkotó sokaság nincs megjelölve abban a helyzetben. Az esemény minősíti visszaható módon eseményhellyé helyét, de mint pusztán lehetőség-feltételt, melyből nem szükségszerűen következett esemény. Például a francia forradalom eseménye az 1789 és 1794 közötti Franciaország világát (helyzetét) egy esemény helyévé minősíti. Az esemény megjelenti egész helyét és ezen felül magát a megjelentetést: a helyzet tiszta sokaságának jelölőjét. A forradalom „az 1789 és 1794 között elhelyezhető tények sorozatának végtelen sokaságát jeleníti meg, egyszersmind *ezen felül* önmagát, mint saját sokaságának immanens összegzését és egy-vonását”.⁷

Az esemény deleuze-i és badiou-i fogalma közötti különbség jól megvilágítható annak a kérdésnek a tisztázása által, hogyan viszonyul az esemény fogalma a szubjektum fogalmához. A szubjektum egyikőjük esetében sem pontszerű állandó, nem egy önazonos vonatkoztatási pont: mindkettőjüknél eredendően az eseményhez mint sokasághoz való viszonyában jelenik meg. Deleuze esetében az esemény a különbség ismétlése, a különbség örök visszatérése, amely felszámol minden eredetet és azonosságot, így a szubjektumét is. Az esemény szét-szórja az őt végrehajtó ágenst. Ez empirikusan leginkább olyan traumatikus eseményben mutatkozik meg, amely előtte és utána osztja az egész időt, és megtöri a szubjektum konzisztenciáját.⁸ Badiou esetében egy szubjektum az eseményhez való hűség folyamata: olyan folyamat, mely egyedül abból a kiértékelésből áll, amely pontról pontra eldönti, hogy a helyzet egy sokaság-eleme kötődik-e az eseményhez vagy sem. Egy szubjektum ennek a felmérésnek a véletlenszerű útvonala. Például a Krisztus-esemény esetében a szubjektum mint a hűségi kötődés művelete a keresztény egyház. Az egyházszakadás és az eretnekség akkor jelenik meg, amikor a hűségi kötődés valamely művelete az eseményhez hűtlenként lett értékelve.⁹ Deleuze esetében az esemény a szubjektum hasadását jelenti, Badiou-nál azonban épp az eseményhez való kötődés konstituálja a szubjektumot.¹⁰

6 Badiou 2021, 30. (Kiemelés az eredetiben.)

7 Badiou 2021, 170.

8 Deleuze 1968, 119–122, 125–126. A különbség ismétléséről lásd: Colebrook 2002, 7–8; Zizek 2004, 12.

9 Badiou 2021, 363–367; Besana 2010, 43–46.

10 Mullarkey 2010, 171–172.

A *Lét és esemény* hangsúlya ontológiai: az esemény nem-létező jellegének, helye ürességének szembeállítását a helyzet elemeivel (konzisztens sokaságával). A könyv az esemény és helye megjelentetésének feltételeire fókuszál. Mindeközben háttérbe szorul annak a problémának a kibontása, hogyan érinti az esemény megjelentetése magának a helyzetnek a logikáját. Ezt pótolja a *Világok logikái*, melynek immár első-sorban nem ontológiai, hanem fenomenológiai alapkérdése az eseménynek az *adott helyzetben* való megjelentetése. E kötetben a helyzet a világ fogalmával szinonim. A probléma tehát ezúttal az esemény, a hűséges szubjektum és az igazság fogalmainak viszonya a meghatározott logikával rendelkező világhoz.¹¹

Világok logikái

Az első kötethez hasonlóan az elmélet ez esetben is matematikai módon megalapozott. Ahogy a *Lét és esemény* az ontológiát a halmazelmélet által formalizálta, a *Világok logikái* az objektív fenomenológiát a kategóriaelmélet által formalizálja. A következőkben a rövidség kedvéért eltekintek a kategóriaelméleti alapok ismertetésétől, és arra fókuszállok, hogyan alkalmazza ezeket Badiou a világok logikáinak transzcendentális elméletére.

A *Világok logikáinak* középponti fejezetei egy „Nagy Logikát” alkotnak. Ez azonban Hegellel ellentétben nem dialektikus logikát jelent, hanem kanti értelemben transzcendentális logikát, illetve azon belül transzcendentális analitikát, mely a világot alkotó transzcendentális törvények analitikáját tartalmazza.¹²

Először is nem létezik „a” világ mint egész, csak világok vannak. Ezt Badiou a Russell-paradoxon alapján bizonyítja. Tegyük fel, hogy létezik a világ mint egész, amely tehát egy minden sokaságot tartalmazó sokaság. Ám ez csak akkor valóban teljes, ha ennek önmaga is eleme. A teljes sokaságot kettéoszthatjuk a minden önmagát tartalmazó sokaság sokaságára és a minden önmagát nem tartalmazó sokaság sokaságára. Mármost arra a kérdésre, hogy vajon az utóbbi tartalmazza-e önmagát, mindenképp ellentmondásos választ kapunk. Vagyis egy minden sokaságot tartalmazó sokaság fogalma – „a” világ fogalma – inkonzisztens.¹³

Minden világnak van egy transzcendentális logikája. Ez a logika az adott világhoz tartozó sokaság megjelenésének (*apparâtre*) törvénye. A transzcendentális nem más, mint ami a világban való megjelenést szabályozza; azt szabályozza, hogyan alkotnak az egymás-

11 Ahogy William Watkin fogalmaz, Badiou ontológiájának célja az esemény mint radikális változás elméletének megalapozása. A *Lét és esemény* felmutatta annak absztrakt lehetőségét, hogy az ontológia nem zárhatja ki az eseményt. Szükség van azonban egy olyan formalizmusra, mely az eseményt nem pusztán nem zárja ki, hanem egyenesen bevonja. A *Világok logikái* ezt nyújtja, lásd Watkin 2021, 6.

12 Badiou 2006, 315–318.

13 Badiou 2006, 119–120.

hoz kapcsolódó sokaságok egy stabil világot. Arra a kérdésre ad választ, miért és hogyan vannak inkább világok, mint káosz. Mivel minden világ lokális, azaz nem létezik „a” világ, a logika nem tekinthető egy *logosz*, egy abszolút transzcendencia, egy istenség értelmi műveletének. Ám nem is egy szubjektumot feltételező transzcendentális logikáról van szó; nem a szubjektum ad az adott világnak egységet. A szubjektum mint az eseményhez való hűség kiértékelő folyamata eleve feltételezi a világ egy bizonyos logikáját. Vagyis ez esetben egy világ immanens transzcendentális konstitúciójáról van szó – nem „a” világ Isten általi konstitúciójáról és nem is a tapasztalat szubjektum általi konstitúciójáról.¹⁴

Minden létező egyrészt egy sokaságból áll, másrészt megjelenő létezőként világban-benne-lét, avagy Heidegger egy másik fogalmával leírva, „ittlét” (*être-la*). Heideggerrel szemben Badiou esetében az „ittlét” nemcsak az emberre vonatkozik, hanem minden megjelenő létezőre: mind transzcendentálisan szabályozott. Mivel a világ mint egész nem létezik, ezért egy ittlét azonosságát nem határozhatja meg Isten diszjunktív szintézise, mely minden megkülönböztetett meghatározást eleve magában foglalna. Egy ittlét azonossága csak különbségén keresztül határozható meg. Egy ittlét kétféle irányban is megkülönböztethető. Egyrészt különbözik saját sokaság-lététől, avagy önmagában való lététől. Ugyanaz a létező különböző világokban jelenhet meg. Az embert épp az jellemzi, hogy számtalan különböző (szerelmi, művészeti, tudományos, politikai) világban képes megjeleneni. Másrészt az ittlét az adott világban különbözik más megjelenő létezőktől. A transzcendentális logika azon operátorokból áll, melyek kiértékelik, milyen fokban azonos, illetve különböző egy adott létező saját léte és más létezők tekintetében. Egy létező megjelenésének intenzitását a világon megjelenő többi létező megjelenési intenzitásától való különbsége – illetve az azzal való azonossága – határozza meg. A létező megjelenési értéke egyúttal az adott világban való egzisztálásának fokát is jelenti. Az ezt szabályozó transzcendentális operátorok alkotják egy világ struktúráját. A transzcendentális logika nem konstituálja a létezőket, pusztán kiértékeli világban-benne-létüket.¹⁵

Az operátorok mindösszesen három műveletet hajtanak végre, ezek a műveletek alkotják „egy világ világiságának lehetőségfeltételét”. Az *első művelet* megállapítja, hogy az azonosságfokok kiértékelésének rendjében van minimum: minden világban létezik a meg nem jelenés transzcendentális mértéke, amit az adott világ megjelenő létezőihez viszonyítva mérhetünk. A *második művelet* azt a fokot méri, amilyen mértékben az adott világ két létezőjének megjelenési intenzitása különbözik, illetve azonos. Ezt nevezi Badiou a két létező közötti konjunkció műveletének. A konjunkció két ittlét közös részének intenzitása az adott világban való megjelenés tekintetében, a mindkét létező által magában foglalt legnagyobb intenzitásérték. A konjunkciónak három esete van. Az *inkluzív konjunkció* a két ittlét szükségszerű összekapcsoltságát állapítja meg, amennyiben az egyik

14 Badiou 2006, 111–112.

15 Badiou 2006, 112–113, 123–128, 220–221.

része a másíknak. A közös ekkor azonos a rész megjelenésének intenzitásával. Például egy esti vidéki őszi táj világában egy falon futó borostyán és annak vörös levélzete közötti közös intenzitásérték a levélzet megjelenésének intenzitása. Az *interkaláris konjunkció* esetében a közös egy harmadik létező: az, ami megjelenési intenzitásában a legnagyobb azok közül, amelyek a konjugált létezők közös referenciáját alkotják a világban. Ami a borostyán vörös levélzetében és a vidéki házban közös, az a köves fal, amely a rajta futó növény hordozója és a háztető közelében látható. A harmadik eset a *diszjunkció*, amelynél a közös megjelenési intenzitás transzcendentális értéke minimális, voltaképp nulla, vagyis nem azonosítható az adott világban. Ami közös a vörös borostyánlevélzetben és a hirtelen a földúton felbukkanó motorbicikli fűlsüketítő robájában, az a világban nem jelenik meg. Magyarul a kettőben semmi közös nincs, ami nem jelenti a világ kettészakadását, transzcendentális logikájának felbomlását. A hang „ennek a világnak” a hangja. Mindhárom esetre igaz, hogy két ittlét konjunkciójának transzcendentális értéke az a legnagyobb érték, ami kisebb vagy egyenlő, mint kettejük megjelenésének intenzitása. Ez lehet nulla is. Az érték valamelyikük intenzitásmértéke és nulla között mozoghat. Az első eset az inklúzió, a második a diszjunkció. A konjunkció esetei között tehát mennyiségi különbség van. A két ittlét konjunkciójának (közös maximális részének) mértékét vagy az egyik megjelenési intenzitása adja, vagy egy harmadik, vagy az nulla. Ez a konjunkció három módja.¹⁶

A transzcendentális operátorok a megjelenésértékek közötti differenciális viszonyt mérik. Ez azonban nem két elszigetelt létező összehasonlítását jelenti. Egy létező megjelenési intenzitása, avagy egzisztálásának foka az adott világ tekintetében a létező és az ugyanazon világban megjelenő más létezők közötti transzcendentális azonosságértékek összegzése. Vagyis két létező konjunkciója a világ transzcendentális struktúrája alapján történik, eleve intenzitásértékek differenciális rendszerét feltételezi.

Az operátorok *harmadik típusa* a szintézis vagy foglalat (*enveloppe*). Ez az operátor biztosítja egy olyan szintetikus intenzitásérték létezését, amely az együtt megjelenő létezők minden megjelenési fokát szubszumálja. Ez azt jelenti, hogy az adott érték magasabb vagy egyenlő, mint a világ adott részéhez tartozó összes fok, és az e tulajdonsággal rendelkezők között a legkisebb. Az adott rész fokait maga alá rendelő érték azokat olyan közeli értéként ragadja meg, amennyire az lehetséges. Az őszi világnak az a töredéke, amely dominálja a ház, a földút, a vörös borostyánlevélzet, a motor hangja, a fák árnya stb. megjelenésének intenzitásértékét, maga olyan intenzitásértékkel rendelkezik, amely biztosítja az előbbieket együttes megjelenését egy világban – tehát a diszjunkt létezőkét is. A szintézis egyetlen intenzitáson keresztül fejezi ki a világ e végtelen töredéke által tartalmazott minden intenzitást, de a lehető legpontosabban, az intenzitások összegét a lehető legjobban megközelítve. A szintézis az a világban megjelenő létező, amelynek

16 Badiou 2006, 132–138; Pluth 2010, 72–73.

intenzitása magában foglalja a világ e töredékének globális megjelenését. Nemcsak az adott világ egy töredéke, hanem maga az adott világ is szintetizálható, azaz rendelkezik maximális értékkel, mely így a világon megjelenő minden létező szintézisét jelenti és e világ stabilitását biztosítja. (Vagyis nem létezik végtelen intenzitású megjelenés, ahogy nem létezik „a” világ szintézise, csak egyes világoké.) A maximális érték például az egész őszi táj foglalata, a táj „atmoszférikus minősége”, „általános tonalitása”, ami szubszumálja a kromatikus árnyalatokat és fényeket. Egy operában vagy drámában a maximum a finálé vagy végkifejlet azon eksztatikus szintézise, amely a mű minden addig megjelentetett alkotórészével vonatkozásba kerül. (Mindez továbbra sem feltételez tanút, szubjektumot, hanem a világ struktúrájából következik. Bár, jegyezzük meg, így a természet esetében nem világos, mi jelenti egy világ határát.) A szintézis szubszumptív és intenzív: a világ létezői közötti minden egyes konjunkció alapján meghatározott intenzitásértéket maga alá rendelő létező.¹⁷ Bár a szintézis egy transzcendentális logika által meghatározott, annak megjelenítője mégsem egy transzcendentális egység, hanem az adott világ egy megjelenő egysége, egynek számolt létezője. A világ létezőit szintetizáló létező maga is a világ része. Ez a létező dominanciája által önmagában jeleníti meg az általa szintetizáltak konjunktív viszonyokat, egyúttal biztosítja az általa ekképp megjelenített világ stabilitását, egységét. Az operafinálé szintézise az egész darab egységének biztosítója. Nem konstitutív szintézisről van szó: nem konstituálja az általa megjelenített kapcsolatokat, csupán a meglévő létezők viszonyait szubszumálja. A világ (illetve a világtöredék) szintézise a létezőket intenzitása által szubszumáló szintézis.¹⁸

Összegezve, a transzcendentális logika három operátora a megjelenés minimuma, két sokaság-létező megjelenésértékének konjunkciója, illetve a megjelenésértékek szintézise. Egy világ konstitúciójának elégséges feltétele a minimum, a konjunkció és a szintézis transzcendentális meghatározása.

Világok transzcendentális fenomenológiája

A létezők megjelenésének feltételeit a transzcendentális fenomenológia, nem pedig az ontológia tárgyalja. Az ontológia tárgya a létezőt mint sokaságot alkotó elemek és részhalmazok. Ebben az értelemben az ontológia szerint csak abszolút azonosság vagy különbség létezik: a sokaság-létezők abszolút módon különböznek, ha akár egy elemük is különbözik. A transzcendentális logika szerint viszont egy helyzetben a sokaság-létezők viszonylagosan, többé-kevésbé különböznek. A megjelenést nem a sokaság ontológiai kompozíciója határozza meg, hanem a helyzet relacionális értékelése.¹⁹ Azonban

¹⁷ Badiou 2006, 140–142, 149–152, 175–177.

¹⁸ A logika ezáltal a világok hatalmi struktúráit is feltárja, lásd Watkin 2021, 250–251.

¹⁹ Badiou 2006, 167–169.

az értékelés nem feltételez szubjektumot. A fenomenológia nem egy transzcendentális szubjektumra vonatkoztatott, husserli értelemben vett fenomenológia, mely zárójelezi a világot. A világ transzcendentális logikájáról mint lehetőségfeltételről van szó – ennyiben közelebb áll a „transzcendentális” kanti értelméhez. Viszont a konjunkció alapja nem a szubjektum szintetikus egysége, hanem a létezők megjelenési intenzitásának különbsége. A létezők konjunkciójának nincs egységes középpontja, amely minden „képzetet” kísér. A konjunkció különböző létezők között lokálisan érvényesül, miközben minden egyes konjunkció egy differenciális rendszert feltételez. A differenciális rendszer azonban nem konstitutív a létező tekintetében, mint Deleuze esetében. A differencia nem előzi meg az azonosságot: a differenciálás olyan létező azonositása, amely magában való léttel bír.²⁰

Hogyan jelenik meg az esemény a transzcendentális logika által meghatározott világban? Vannak olyan elemek, melyek ontológiailag az adott világ részét képezik, de logikailag nem jelennek meg a világban. Például legyen a világ „Párizs az 1870-es francia-porosz háború végén”. Ebben a világban a munkások a „kormányzóképeség” tárgyának nem létező elemei. A transzcendentális struktúra szerinti megjelenés szempontjából egy proletár kormányzóerő lehetősége nem létezik. Azaz ezeknek az elemeknek a „kormányzóképeség” tárgyának megjelenő elemeivel való azonossága transzcendentálisan minimális: nulla. A kormányzók és a munkások közös halmaza üres. Történnék persze a világban módosulások, immanens mozgások (például választások), ezeket azonban az a transzcendentális struktúra határozza meg, amelynek része a fenti összefüggés. Ahogy a valódi újdonságot hozó esemény nem reprezentálható ontológiailag, ugyanúgy nem reprezentálható a transzcendentális logika által sem. Egy szingularitásként elgondolt változás sem az ontológiai rendből, sem a transzcendentális szabályozásból nem keletkezhet. Ontológiailag meg-alapozatlan, transzcendentálisan diszkontinuus. „1871. március 18.” az a hely, amely az addig differenciálatlan munkás-sokaság intenzitásának előzmény nélküli, teljesen új transzcendentális kiértékelését kényszeríti ki. Ez a hely felforgatja a politikai megjelenés szabályait, a hatalom logikáját, lehetővé téve a munkás-sokaság addig elgondolhatatlan politikai képességként való egzisztálását. Láthattuk, hogy ontológiai megközelítésben egy esemény egyszerre jelenteti meg saját helyét és sokaságának jelölőjeként önmagát. Ez történik fenomenológiai megközelítésben is: a hely az, ahol miközben tiszta (egynek nem számolt) sokaságának elemei a transzcendentális struktúra által megjelennek, egyúttal maga a sokaság megjelenik saját elemei között. Ami addig meg nem jelenő sokaság volt, immár megjelenik. „1871. március 18.” helyén a munkás-sokaság a politikai és kormányzó képesség tárgyának elemeként jelenik meg.²¹

A megjelenés intenzitása a többi megjelenő létezőhöz mérve lehet erős vagy gyenge. Ez meghatározza a hely transzcendentális következményeit. Ha gyenge vagy épp minimá-

20 Badiou 2006, 129–131, 167–169; Pluth 2010, 69–70.

21 Pluth 2010, 83.

lis, a világ transzcendentális struktúrájának kimozdítására gyakorolt hatása korlátozott vagy egyenesen nem létező. A hely megjelenik és eltűnik anélkül, hogy nyomot hagyna: egy olyan politikai kezdetnek bizonyul, mely hamar feloldódik a transzcendentálisan meghatározott módosulások menetében. Ha viszont az egzisztencia intenzitása erős, vagy akár maximális, esemény helyévé válhat. Ez transzcendentális következményeitől függ, vagyis attól, egzisztenciájának intenzitása hagy-e nyomot, olyan eszmét, amely maga után von egy másik intenzív megjelenést. Az esemény következményei felől tekintve retroaktív módon jelenik meg. A példa esetében az esemény feltétele a párizsi kommun referenciává válása politikai gondolatok, mozgalmak számára. Ez akár az esemény feltámasztása is lehet egy új világban, új transzcendentális szabályok között, egy új esemény (új forradalom) számára hozva létre kontextust. Az esemény nyoma vagy eszméje ez esetben a „mi, munkások képesek vagyunk politikai hatalmat gyakorolni” állításban fogalmazható meg. A kérdés az, vajon az esemény következményei képesek-e az adott világ transzcendentális alapjának megváltoztatására, az egzisztáló és a nem egzisztáló eloszlásának megváltoztatására.²²

Ahogy már korábban láttuk, a szubjektum az, ami az adott világban az eseményhez valamilyen módon viszonyul. A *Világok logikáiban* Badiou a viszonyulás különböző módjai között tesz különbséget. A szubjektumnak pontról pontra döntést kell hoznia, hogy lehetővé teszi az esemény következményeinek a kibontakozását („hűség szubjektum”), vagy elárulja az eseményt azáltal, hogy a transzcendentálisan meghatározott módosulás részeként tekint rá („reaktív szubjektum”), vagy az esemény nyomának eltörlésére törekszik („homályos szubjektum”), esetleg egy új helyzetben feltámasztja az eseményt.²³ Az eseményhez hű szubjektum pontról pontra eldönti, hogy az adott világ elemeinek transzcendentálisan mért intenzitásai azonosak-e az esemény sokaságának nyomával vagy sem. Itt a *Világok logikáinak* újítása az, hogy mindezek az elemek a világban egy testet kell alkossanak, amely e folyamat szerint szervezi magát. Ezt nevezi Badiou szubjektivizált testnek. Annyiban szubjektivizált, amennyiben egy szubjektum ad irányt a szerveződésnek, egy szubjektum köti a testet egy esemény-nyomhoz, egy eszméhez. A szubjektivizált test – a példa esetében egy új politikai szubjektum teste, a munkásmozgalom – az esemény következményeinek materiális hordozója.²⁴ A test elemek valóságos szintézise vagy foglalata kell legyen, azaz rendelkeznie kell egy azokat

22 Badiou 2006, 73, 340–341, 377–401.

23 Badiou 2006, 58–72.

24 Badiou 2006, 475. Egy szubjektivizált test csak ritkán biológiai test – az például a szerelem esetében. Ám ezen kívül lehet politikai mozgalom, műalkotás vagy tudományos probléma. Például a Schönberg-esemény esetében a szubjektivizált test dodekafon technikával írt zenei darabok egzisztálása. Ekkor az esemény nyoma vagy eszméje által tartalmazott állítás: „létezhet a hangok olyan szerveződése, mely képes úgy definiálni egy zenei univerzumot, hogy teljességgel kivonja magát a klasszikus tonális rendszerből”. A szubjektum egy dodekafon zene keletkezése, a tonalitástól független szabályok alapján. Az esemény következménye a szeriális zene története Schönbergtől Boulezig, lásd Badiou 2006, 76, 90–91.

kapcsolataikban szubszumáló és egyesítő elemmel: a politikai test esetében például a döntésekkel kapcsolatos vitáknak helyt adó gyűlések megszervezésével. A foglalatnak olyan elemeket kell szintetizálnia, melyek intenzitása maximális azonosságfokot mutat az esemény nyomának tartalmaként megfogalmazott állítással – magyarul: az eszme alá rendelik magukat. Márpedig az esemény az, ami a helyzetben meg nem jelenőt jeleníti meg. Ennyiben egy addig lehetetlen test konstitúciójáról van szó, amelynek megjelenése kivételt képez a transzcendentális logika alól.²⁵ „[E]gy új test egy precedens nélküli szubjektív élet szervezése a jelenben.”²⁶

Egy transzcendentálisan „meg nem jelenőként” értékelt sokaság megjelenővé tétele Badiou szerint az örök igazság egy töredékének létesítése. A példa esetében ez annak igazsága, hogy a munkás nincs természetadta módon elválasztva a hatalomtól. Az igazság egy adott világ egyszeri eseményéhez kötődik, vagyis új, mégis örök, amennyiben egy hozzá kötődő test teljesen más világban feltámasztható. Létesítése persze függ az adott világ esetlegességétől, benne egy hely véltelenszerűségétől, egy test hatékonyságától és egy szubjektum állhatatosságától. Az esemény ritkaság. Ám egy ember képes egy világ transzcendentális szerveződéséből áttérni egy másikba, és így számtalan világban vehet részt, hogy egy szerelmi, művészeti, tudományos vagy politikai esemény igazságának nyomába szegődjön, azaz hogy „egy Eszméért éljen”. Épp e különböző események igazságai közötti összefüggés fogalmi elgondolása a filozófia feladata.²⁷

25 Badiou 2006, 506–509, 530.

26 Badiou 2006, 532. Egy másik példa erre a Spartacus-lázadás esemény nyomán szerveződő rabszolgahadsereg. Egy új, addig nem lehetséges testről van szó, amennyiben a helyzetben a gladiátor megjelenési intenzitásának azonossága minimális a katona megjelenésének intenzitásával (közös halmazuk üres). Az esemény nyoma a következő állítás: „mi, rabszolgák, haza akarunk menni és haza is tudunk menni”. Ennek az állításnak, a lehetőség újdonságának rendelődnek alá a stratégiai döntések. Mivel az állítás egy lehetőség újdonságával bír, a helyzet transzcendentális logikája nem segíthet az eseményhez hű döntésben. A szubjektum az, ami pontról pontra keresztülmegy a döntések során: Délre kell-e menni, vagy meg kell támadni Rómát? Meg kell-e ütközni a légiókkal, vagy el kell őket kerülni? Új diszciplínát kell kitalálni, vagy utánozni kell a reguláris hadseregeket? A döntések sora konstituálja a szubjektívált testet, pontról pontra újraszervezte azt a helyzet részeként. Amennyiben egy fellázadt rabszolga csatlakozik a sereghöz, az eseményhez hű szubjektum testének részévé válik. Ezzel szemben aki nem kíván a test egy eleme lenni, úgy érzi, az eseményhez való hűség veszélyezteti azokat az újonnan megszerzett lehetőségeket, amelyek épp az esemény következményei. Ezért ő is szubjektum, az eseménnyel áll vonatkozásban, ám úgy, hogy tagadja azt és a transzcendentális törvényt állítja. Reaktív szubjektum. A homályos szubjektum viszont egyenesen hamisnak tartja az esemény nyomának tartalmát képező állítást és jogilag nem létezőnek, illegitimnek az általa megképzett testet. Számára az államban a rabszolgaság természetes állapot. Ebből pedig a rabszolgasereg megsemmisítésének imperatívusza következik. Megtestesülését ez az imperatívusz konstituálja. Végül a Spartacus-esemény nyomának feltámasztása egy új helyzetben, egy új szubjektívált testben például a Háiti „fekete Spartacusa”, Toussaint-Louverture vezette rabszolgafelkelés vagy Rosa Luxemburgék Spartacus mozgalma, lásd Badiou 2006, 59–72.

27 Badiou 2006, 534–537.

Az „esemény” és a „transzcendentális” fogalma Deleuze és Badiou filozófiájában

A filozófia tehát Badiou esetében nem azonos sem az ontológiával (ami matematika), sem a transzcendentális logikával, hanem a kortárs eseményekhez kötődő matematikai (azaz ontológiai), művészeti, politikai és szerelmi igazságeljárások komposszibilitásának fogalmi megalapozásával foglalkozik.²⁸ Az esemény Deleuze filozófiájában is központi fogalom, és ugyanúgy az újdonságot, a szingularitást jelöli. Ráadásul az esemény mindkét gondolkodónál összekapcsolódik az idea fogalmával. A lényegi különbség azonban épp az idea fogalmában van. Deleuze esetében az idea folytonos differenciális viszonyokat foglal magában. A virtuális idea az aktuális genetikus feltétele. Deleuze leibnizi példájában a tenger ideája tartalmazza a hullámok alakuló folytonos görbét, szinguláris és reguláris pontjainak eloszlását.²⁹ Az idea Badiou esetében nem virtuális, hanem az aktuálisban létesített igazság. Badiou-nál az esemény ritka. Fő problémája Deleuze filozófiájával szemben, hogy ott az események csak formálisan különböznek, ontológiailag egyetlen univok Léte, egy Életet alkotnak. Badiou-nál viszont éppenhogy ontológiailag különböznek (formálisan megegyeznek). Badiou szerint Deleuze az esemény diszkontinuus jellegét a folytonosságon – az univok Léte – belül próbálja elgondolni. Ezt úgy oldja meg, hogy az univocitást virtuális szinten mutatja fel. Badiou azonban az aktuális lét mint lét univocitását hangsúlyozza. Ahogy Deleuze-nek írt levelében fogalmaz, Badiou-t a virtuális deleuze-i fogalma a Lét heideggeri fogalmára emlékezteti, amennyiben egy végső tartalékot vagy készletet (*réserves*), a potencia készletét alkotja az aktualizáció (a létezők) számára.³⁰

Deleuze-höz hasonlóan Badiou-nál is azt látjuk, hogy a „transzcendentális” fogalma a világ fogalmához kapcsolódik. Badiou filozófiájában a „transzcendentális” az, ami egy világot – és nem „a” világot – konstituál. Ez – hogy kanti fogalmakat használjunk – sem a transzcendentális szubjektum konjunktív szintézise, sem a transzcendens Isten diszjunktív szintézise. A konjunkció és a diszjunktív a transzcendentális logika műveletei, az adott világon megjelenő létezők intenzitását kiértékelő műveletek, amelyek alapján egy világnak vagy töredékének a szintézise végrehajtható. Maga a szintézis szintén a világ egy megjelenő létezője, amely maga alá rendeli a szintetizált elemek megjelenési intenzitását,

28 Lásd Badiou 1989a. Ezért – Deleuze-zel szemben – Badiou esetében nem beszélhetünk filozófiai eseményről, lásd Mullarkey 2010, 169.

29 Deleuze 1968, 214; Duffy 1988, 49; Somers-Hall 2010, 568–569. Az idea deleuze-i fogalmáról lásd Czétány 2016, 61–67. A *Különbőség és ismétlés*ről lásd Czétány 2019, 244–263.

30 Deleuze egy helyen a *réservoir* kifejezést használja a virtuálisra, lásd: Deleuze 1968, 317; Badiou 1989b, 173; Badiou 1995, 36; Badiou 1997, 78–79, 111, 114, 142; Hallward 2003, 176–180; Norris 2009, 43. Lecercle a két gondolkodó főbb különbségeinek felsorolászerű összefoglalását adja: Lecercle 2010, 32. Roffe kimutatja, hogy Badiou értelmezésével szemben Deleuze esetében az univok Lét, az egyetlen Esemény épphogy az események formális egységét jelenti, azt, hogy minden esemény szinguláris (Roffe 2012, 119). Badiou Deleuze-könyvének kritikájáról lásd még Crockett 2013, 11–20.

egyben egységet ad kapcsolatuknak anélkül, hogy konstituálná azokat. A transzcendentális logika által mért azonosság- vagy különbségfokok nem adnak hozzá a kérdéses létezők létéhez semmit. Létüket az őket konstituáló sokaság képezi, ami az ontológia tárgya. A deleuze-i idea egy aktuális sokaságot konstituáló virtuális sokaság differenciális viszonyait jelenti. Badiou esetében sem az inkonzisztens sokaság, sem a konzisztens sokaság ontológiai tárgyalása önmagában nem tartalmaz viszonyokat, transzcendentális logikájuk pedig pusztán megjelenésük viszonyait tárgyalja. A transzcendentális logika ennyiben a halmazelméleti ontológia alá rendelt diszciplína.

Ami végső soron Badiou-t érdekli, az a kivonás művelete, ami által egy világ transzcendentális struktúrájától eljuthatunk egy esemény helyéig. Az eseményhez hűséges szubjektum útja foglalkoztatja, melynek vonalán újfajta konjunktív értékelések keletkeznek, és létrejön egy új testnek az a szubszeptív szintézise, amely kivételt jelent a transzcendentális logika által előírt konjunkciók és szintézisek alól. Ám egy efféle szintézis még mindig a világban-benne-lét szintézise.

Bibliográfia

- Badiou, Alain. 1989a. *Manifeste pour la philosophie*. Párizs: Seuil.
- Badiou, Alain. 1989b. „Gilles Deleuze: Le Pli. Leibniz et le baroque.” In *Annuaire philosophique 1988–1989*, 161–184. Párizs: Seuil.
- Badiou, Alain. 1995. „Une lettre á Gilles (juillet 1994).” *Libération*, 1995. november 7. [https://www.liberation.fr/culture/1995/11/07/une-lettre-a-gilles-juillet-1994_150478/]
- Badiou, Alain. 1997. *Gilles Deleuze. La clameur de l'Être*. Párizs: Hachette.
- Badiou, Alain. 2000. „Un, Multiple, Multiplicité(s).” *Multitudes* 1/1: 195–211. DOI: <https://doi.org/10.3917/mult.001.0195>
- Badiou, Alain. 2006. *Logiques des mondes. L'Être et l'événement 2*. Párizs: Seuil.
- Badiou, Alain. 2021. *Lét és esemény*. Ford. Csordás Gábor. Budapest: L'Harmattan.
- Besana, Bruno. 2010. „The subject.” In *Alain Badiou. Key Concepts*, szerk. A. J. Bartlett – Justin Clemens, 38–47. Durham: Acumen. DOI: <https://doi.org/10.1017/UPO9781844654703.006>
- Colebrook, Claire. 2002. *Gilles Deleuze*. New York: Routledge. DOI: <https://doi.org/10.4324/9780203241783>
- Crockett, Clayton. 2013. *Deleuze Beyond Badiou. Ontology, Multiplicity and Event*. New York: Columbia University Press.
- Czétány György. 2016. „I mint Idea. Deleuze és a problematikum idea.” *Tiszatáj irodalmi folyóirat* 70/9: 61–67.
- Czétány György. 2019. *A transzcendentális probléma. Három szintézis harca egy konzisztens valóságért*. Budapest: L'Harmattan.

- Deleuze, Gilles. 1968. *Différence et répétition*. Párizs: Presses Universitaires de France.
- Duffy, Simon. 1988. *The Logic of Expression. Quality, Quantity and Intensity in Spinoza, Hegel and Deleuze*. Hampshire – Burlington: Ashgate.
- Hallward, Peter. 2003. *Badiou. A Subject to Truth*. Minneapolis – London: University of Minnesota Press.
- Lecerle, Jean-Jacques. 2010. *Badiou and Deleuze Read Literature*. Edinburgh: Edinburgh University Press. DOI: <https://doi.org/10.1515/9780748641635>
- Ling, Alex. 2010. „Ontology.” In *Alain Badiou. Key Concepts*, szerk. A. J. Bartlett – Justin Clemens, 48–58. Durham: Acumen. DOI: <https://doi.org/10.1017/UPO9781844654703.007>
- Mullarkey, John. 2010. „Deleuze.” In *Alain Badiou. Key Concepts*, szerk. A. J. Bartlett – Justin Clemens, 168–175. Durham: Acumen. DOI: <https://doi.org/10.1017/UPO9781844654703.018>
- Norris, Christopher. 2009. *Badiou's Being and Event. A Reader's Guide*. London – New York: Continuum.
- Pluth, Ed. 2010. *Badiou*. Cambridge – Malden: Polity.
- Roffe, Jon. 2012. *Badiou's Deleuze*. Montreal – Kingston: McGill-Queen's University Press.
- Somers-Hall, Henry. 2010. „Hegel and Deleuze on the Metaphysical Interpretation of the Calculus.” *Continental Philosophy Review* 42/4: 555–572. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11007-009-9120-2>
- Watkin, William. 2021. *Badiou and Communicable Worlds. A Critical Introduction to Logics of Worlds*. London: Bloomsbury Academic. DOI: <https://doi.org/10.5040/9781350177970>
- Zizek, Slavoj. 2004. *Organs without Bodies. On Deleuze and Consequences*. New York – London: Routledge.